

סוציולוגיה של בריאות וסביבה – גיליון מיוחד בכתב העת "סוציולוגיה ישראלית"

תחת הכותרת **סוציולוגיה של בריאות וסביבה בישראל** יצא לאור בימים אלה גיליון מיוחד בכתב העת **סוציולוגיה ישראלית**, בו ביקשנו להרחיב את הפרספקטיבות הסוציולוגיות על הקשר ההדוק שבין בריאות לסביבה ולבחון היבטים חברתיים, יחסי כוח, ותפקידם של שחקנים שונים בהבנת הקשר שבין בריאות הטבע ובריאות האדם. אם בעבר הידע והקשרים בין בעיות בריאות למקורותיהן הסביבתיים נסמכו בעיקר על מחקר במדעי הטבע, החיים והרפואה, בבסיס המחקר הסוציולוגי בתחום הבריאות והסביבה עומדת הטענה כי המודל הרפואי אינו כולל את ההיבטים הפוליטיים, התרבותיים, הכלכליים, החברתיים, הארגוניים, הדתיים והסביבתיים שבבסיסם של בריאות, מחלה וחולי. במילים אחרות, יחסי בריאות וסביבה אינם רק סוגיות מדעיות-רפואיות; הם גם, ואולי בעיקר, תוצר של פוליטיקה, מדיניות ואקטיביזם של מוסדות, קבוצות ובודדים. הסביבה שאנו חיים בה היא תוצר של סדרי עדיפויות, היא מושפעת מחלוקת משאבים בקופה הציבורית, והיא משקפת את הפערים הקיימים בחברה הישראלית ואת יחסיה של המדינה עם שכנותיה ועם הקהילה הגלובלית.

הגיליון הוא תוצר של חיבור בין שתי קהילות של האגודה הסוציולוגית הישראלית – קהילת בריאות ורפואה וקהילת סביבה וחברה – אשר יזמו ב- 2018 את הכנס "היבטים חברתיים של יחסי בריאות וסביבה", שכלל שורה של דוברים ומנעד מגוון של מחקרים אשר חלקם מופיעים כעת כמאמרים בגיליון הנוכחי. הצלחת הכנס, ראשוניותו ומקורותו עודדו אותנו לקחת את הנושא של יחסי בריאות וסביבה שלב אחד קדימה ולערוך גיליון שיקבץ כמה מהנושאים החשובים העומדים בראש סדר היום הציבורי אודות הנושא.

התוצאה היא אסופה מקיפה ששואפת לקדם הבנה מעמיקה יותר של הקשרים בין בריאות וסביבה. ראשית, המבוא לגיליון סוקר את תחום הסוציולוגיה של הסביבה ומונה שישה מרחבים שבהם החל להתפתח ידע סוציולוגי על יחסי בריאות וסביבה ואשר יש להמשיך ולפתחם: **גישות להבנת הקשרים בין בריאות לסביבה; אפיון השדה סביב יחסי כוח, ידע מומחי וידע מקומי; שחקנים בשדה, שיתוף הציבור ומעורבות אזרחית; אי-שוויון ואי-צדק בבריאות וסביבה; סוגיות של מקום ומרחב; ולבסוף חשיבות הקשר שבין סביבה, אקלים ובריאות הנפש**, תוך התייחסות גם להקשר הישראלי. בהמשך מובא ריאיון ייחודי עם הסוציולוג פיל בראון, הנחשב לאחד הסוציולוגים החשובים בתחום מחקר ייחודי זה המשלב את הפרספקטיבות של אפידמיולוגיה סביבתית וסוציולוגיה סביבתית. הריאיון משרטט את הנרטיב האישי של בראון לגבי התחום, האינטרדיסציפלינריות שלו, המתודולוגיות הייחודיות המשמשות בו והאתגרים בבניית קשר אמפירי בין תחומי הבריאות והסביבה, בעיקר בעת עבודת שדה אינטנסיבית בקרב קהילות ואקטיביסטים ובשיתופי פעולה עימם.

חלקו המרכזי של הגיליון כולל שמונה מאמרים פרי עטם של מיטב החוקרים מדיסציפלינות של סוציולוגיה, בריאות הציבור, ומדיניות ציבורית המציגים סדר יום מחקרי שמטרתו להעמיק את השיח האינטרדיסציפלינרי בנושאי בריאות וסביבה בהקשרם החברתי, הכלכלי והפוליטי ובהקשר הישראלי. הגיליון בנוי סביב שלושה צירים מרכזיים: הראשון – **הקשר שבין ידע ומודעות ובין טבע ומקום שם מובאים שני מאמרים** – מאמרם של מאיה מאור ועמיתותיה המתמקד בשאלה כיצד נורמות, פרקטיקות תרבותיות וידע מקומי בקרב אוכלוסיות בדואיות בדרום הארץ יכולים לצרכים לשמש לא כמקור לבעיות בריאות אלא כמשאב חיוני להתמודדות עימן; ומאמרן של נשרין פארס ועמיתותיה הבוחנות את ההשפעה החיובית של השהות בטבע על הבריאות הנפשית והפיזית של תושבים ומבקרים באתר טבע פארק הכרמל.

הציר השני הוא **השתתפות אזרחית בסוגיות בריאות וסביבה** ובו נמצאים שני מאמרים נוספים. מיכל לרון מתארת, באמצעות שני מקרי מבחן היסטוריים, כיצד הצליחו ארגוני התנועה הסביבתית למצב את עצמם כנציגי הציבור בזירות תכנון ופוליטיקה; **יעלה גולומביק** ועמיתיה ממשיגים את נושא המדע אזרחי בישראל באמצעות המקרה של פרויקט מיפוי ריכוזי גז ראדון בישראל ששילב בני נוער מבתי ספר באיסוף נתונים מדעיים ואת המתחים בין מטרות מדעיות ומטרות חינוכיות בכלי של מדע אזרחי.

לבסוף, ציר המאמרים השלישי מפנה זרקור סוציולוגי אל **תהליכים של עיצוב מדיניות בתחום בריאות וסביבה**. ליאת ליפשיץ-מלביצקי ותמי סגיב-שיפטר בוחנות את עקרון הזהירות המונעת ככלי מדיניות מרכזי בתחום הבריאות והסביבה באמצעות מקרה בוחן של רגולציה על קרינה בלתי מייננת בישראל. ברק חרמש עוסק באתגרי חציית גבולות דיסציפלינריים דרך בחינת יעילותה ואתגריה של פרדיגמת בריאות-אחת, שמטרתה לבחון

את הקשר בין מחלות אנושיות, מערכות אקולוגיות ומדיניות כלפי בעלי חיים. גישה נוספת לבריאות וסביבה, המוכרת כ"בריאות בכל מדיניות" (Health in All Policies), נבחנת במאמרם של ינאי קרנצ'ר ועמיתיו דרך המקרה של התוכנית הלאומית לחיים פעילים ובריאים בישראל, ובאמצעות ניתוח אנליטי בשיטת 'מן האמצע החוצה' (middle-out). ולבסוף מאמר מדיניות של אלון טל וערה צעירי, מציג נתונים ומעלה שאלות ביקורתיות לגבי הקשר בין צפיפות האוכלוסין בישראל ובין אתגרים המוטלים לפתחה של מערכת הבריאות.

אנו מודים לחברי קהילת סביבה וחברה וקהילת בריאות ורפואה באגודה הסוציולוגית הישראלית, אשר במסגרתן התגבש הגיליון, ובמיוחד לד"ר אופיר וינש'שחר וד"ר ליאת ליפשיץ-מלביצקי, שהיו שותפות מלאות לארגון הכנס המקורי. אנו מודים לעורכת לשעבר של סוציולוגיה ישראלית פרופ' אלכסנדרה קלב שליוותה את הגיליון ותמכה בנו רבות, ובעיקר לדנה שי על עבודה מאומצת להוצאת גיליון זה לאור.

הגיליון כולו או מאמרים בודדים זמינים במלואם לקריאה והורדה בימים הקרובים ואחר כך תתאפשר הגישה למנויים בלבד, אז מוזמנים בימים הקרובים להנות מגישה חינמית זו בקישור:

<https://www.israeli-sociology.sites.tau.ac.il/1-ד1>

בברכה,

איתי גרינשפן, תמי סגיב-שיפטר, מיה נגב ונדב דוידוביץ', עורכים אורחים